

דברי תורה מאת
רבי מנחם מנדל
פומרינץ שליט"א
(רעזא דרעזין)
פרשת ראה תשפ"ה
ביהמ"ד באר ישראל

גיליון מ"ב
פרשת ראה
תשפ"ז

אין אדם שומע לי ומפסיד

לבו בנים שמעו לי

פרשתנו פותחת בברכה וקללה, "רָאָה אֲנִי נָתַן לְפָנֶיכֶם הַיּוֹם בְּרָכָה וּקְלָלָה: אֶת הַבְּרָכָה אֲשֶׁר תִּשְׁמְעוּ אֶל מִצְוֹת ה' אֱלֹהֵיכֶם אֲשֶׁר אֲנִי מֵצֶוֶה אֹתְכֶם הַיּוֹם" (דברים יא כו-כז). על פסוקים אלו סמכו חז"ל את מאמרם הידוע (דברים רבה ד ה): "אמר הקדוש ברוך הוא, שמעו לי, שאין אדם שומע לי ומפסיד". אדם השומע ומקיים את רצון ה', אף כי לפעמים נדמה לו כי נגרם לו הפסד מכך, ידע נאמנה כי באמת אין אדם שומע לקדוש ברוך הוא ומפסיד, וסוף הכבוד לבוא.

שמור שארית ישראל

יש בדברים הללו בשורה נפלאה, ובפרט בימים הללו, אשר מרשיעי ברית ששכחו את צור מחצבתם ונאחזו בחוקות הגויים מבקשים להניח ידיהם על בחורי ישראל ועוסקי התורה, ולקחתם לתפיסה ושאר מרעין בישין. אך באמת ראוי להם ליראי ה' לכל יערצו מפניהם כלל, כי השומע לדבר ה', יזכור את דברי התורה (יהושע א ח) "לא ימוש ספר התורה הזו מפניך וְהָיְתָ בּוֹ יוֹמָם וָלַיְלָה". והמקיים דברים ככתבם, אל יחוש מפני ההפסד, כי כבר הובטח מפי הגבורה כי אין אדם שומע לדבר ה' ומפסיד. וגם אם לפעמים נדמה לו לאדם כי בא עליו הפסד, ידע נאמנה כי באמת אין כאן שום הפסד, אלא שאינו יודע לראות את הנולד.

יש שומע – ויש שומע

וכך המשיכו חז"ל במדרש שם, ואמרו, כי אתה מוצא יש שומע ומפסיד, ויש שומע ומשתכר. ושניהם נאמרו באדם השומע אל אשתו. כיצד, אדם הראשון שמע לאשתו והפסיד. שכן באה חוה אליו וביקשה מאיתו כי יאכל מן העץ אשר ציווה הקדוש ברוך הוא שלא לאכול ממנו, ולבסוף אכל אדם מן העץ, ונענש על כך, כמו שנאמר (בראשית ג יז) "וְלָאָדָם אָמַר כִּי שְׁמַעְתָּ לְקוֹל אִשְׁתְּךָ וְתָאֵכַל מִן הָעֵץ אֲשֶׁר צִוִּיתִיךָ לֵאמֹר לֹא תֹאכַל מִמֶּנּוּ" וגו', ככל הקללות שנאמרו שם. הרי מבואר, כי עיקר העונש נאמר לו לאדם 'כי שמעת', על דבר השמיעה אשר שמע שלא כראוי, ולא רק על עצם האכילה.

דברי מי שומעין

והוסיפו חז"ל משל על הדבר, למלך בשר ודם שציווה לעבדו שלא יטעם כלום מכל המאכלים המונחים לפניו, עד שיבוא המלך מבית המרחץ. לאחר שהלך המלך, באה השפחה אשת העבד וטענה לפניו, כי לא דיבר המלך אלא על אכילה גמורה, אולם ודאי צריך העבד לטעום את התבשיל שמא חסר בו מלח או תבלין. אם תעשה כן – אמרה אותה פתיה – ודאי ישמח המלך, ואם משום שעברת על דבריו, הרי אינו צריך לדעת מזה כלל.

ברם, כשבא המלך הכיר על שפתי העבד את שמנונית המאכלים, ומיד הבין כי עבר על ציוויו,

ושאלו בקפידא: "מדוע עברת על דברי". פחד העבד, ומרוב פחדו האשים את אשתו ואמר: "אדוני המלך, שפחתך נתנה לי".

אך המלך לא קיבל את דבריו, ורק כעס עליו יותר, ואמר לו: "וכי לשפחה שמעת יותר ממני", והענישו.

בי שמעת לקול אשתך

כך גם אדם הראשון, אמר לו הקדוש ברוך הוא (בראשית ב יז) "וּמִעַץ הָדָעַת טוֹב נָךְע לא תֹאכַל מִמֶּנּוּ", והזהירו כי ענוש יענש. מה עשה אדם, שמע לקול אשתו והניח לה להאכילו מפרי עץ הדעת. ועוד הוסיפו שם, כי לא היה ביד חוה לעשות דבר כנגדו, אלא רק ביקשה לילל עליו בקולה, שנאמר 'לקול אשתך', ובקול בכי זה לבדו די היה כדי לגרום לו לעבור על מצות ה'.

כאשר בא הקדוש ברוך הוא לתבוע מן האדם כיצד עבר על מצוותו, אמר אדם הראשון (שם ג יב): "הָאִשָּׁה אֲשֶׁר נָתַתָּה עִמָּדִי הִוא נָתַנָּה לִי מִן הָעֵץ וְאָכַל". אמר לו הקדוש ברוך הוא, "וכי לחוה שמעת יותר ממני". מיד (שם פסוק כד) "וַיִּגְדַּשׁ אֶת הָאָדָם" וגו'. זהו אדם הראשון, אשר שמע לקול אשתו והפסיד.

שמע בקולה

לעומת זאת, שמע גם אברהם אבינו לקול אשתו שרה, ויצא נשכר מכך. בתחילה אמרה לו שרי לקחת את אמתה לאשה, אולי תיבנה ממנה, אך לאחר מכן ראתה שרה את ישמעאל בן הגר המצרית מצחק עם יצחק בנה, וכפי כל הפרושים שכתב רש"י (בראשית כא ט) בזה. ואז שבה שרי ואמרה לאברהם לגרש את בן האמה הזאת, "וַיִּצְעַק הַדָּבָר מְאֹד בְּעֵינָי אֲבִרְהָם עַל אוֹדֶת בְּנֹת" (שם פסוק יא).

אמר לו הקדוש ברוך הוא (פסוק יב): "כֹּל אֲשֶׁר תֹּאמַר אֲלֶיךָ שִׁרָה שְׁמַע בְּקוֹלָהּ". קשה היה הדבר בעיני אברהם, אך קיבל את מצות ה' באהבה, ועמד בנסיון בגבורה.

ואמרו שם במדרש בשם ר' שמואל בר נחמן משל על הדבר, לאדם שנולד לו בן, ובא החוזה בכוכבים והודיעו כי עתיד אותו הבן להיות ראש לליסטים, ומוטב לו כי ישליכנו כבר עתה. לא רצה אבי הבן לשמוע, אולם אז בא אלי אביו של החוזה, ויעץ לו שלא לעבור על דברי בנו, כי יודע הוא את אשר הוא מדבר.

כך גם ראתה שרה ברוח הקודש כי עתיד ישמעאל לצאת לתרבות רעה, ואף כי לא ניכר הדבר עדיין, היא כבר הבחינה בדבר. לכן אמרה לו לאברהם לגרש את האמה הזאת יחד עם בנה. ואף שהיה הדבר קשה בעיני אברהם, ציווה לו הקדוש ברוך הוא לשמוע לקול שרה אשתו, ואכן שמע והשתכר.

על כך מביאים חז"ל את דברי חכמת שלמה המלך (משלי א לג) "שֹׁמֵעַ לִי יִשְׁכֵּן בְּטָט וְשֹׁאֵן מִפְּחַד קָרָה". כי השומע לקדוש ברוך הוא – לא יירא רע.

להבין משל ומליצה

הנה, בדברי המדרש מבחינים אנו בחלוקה ברורה בין אדם הראשון אשר שמע לציווי חוה ולא שמע לקול דברי ה', לעומת אברהם אבינו אשר שמע לקול שרה אחר שכך נצטווה מפי ה'.

אכן יש להבין כמה דברים במה שאמרו חז"ל. ראשית, לשם מה הוצרכו להמשיל משל לביאור דבריהם בענין העבד ששמע לקול השפחה וטעם מן התבשיל, וכי אין הדברים מובנים דיים מאליהם.

וכבר עמד בשאלה זו בספר 'מצח אהרן' להגאון רבי אהרן וואלקין זצ"ל, וכתב כי כל העובר על המדרש הזה יעמוד כמשתומם להבין דברי חכמים וחידותם, מהו המשל ומה בא להוסיף על מה שכבר נאמר.

ובפרט יש לתמוה, שהרי לכאורה אין המשל דומה לנמשל, ואין הנידון דומה לראיה; כי במשל לא נתכוונה השפחה כלל לעבור על רצון המלך, וסבורה היתה כי כך הוא רצונו, שיטעמו את התבשיל כדי שיערב לחיכו. ובאמת באופן הרגיל לכאורה לא היה המלך צריך להקפיד על זה, ואף שציווה שלא לטעום מן התבשיל, לכאורה לא נתכוון אלא שתישאר הקדרה שלימה ולא יחסר ממנה, אולם כדי טעימה – אשר אין בה אלא כדי שיוכל המלך לשבת ולאכול מיד לכשיגיע בלא שיצטרך להמתין – הרי זה לטובתו, ומה פשר הדבר.

מה שאין כן לגבי אדם הראשון, הרי נצטווה שלא לעבור על דבר ה', ובאה חוה ועשתה את אשר לא ייעשה, והלך הוא אחר דבריה. הרי לכאורה אין עיקר החיסרון במה ששמע לקול אשתו, אלא במה שעבר על דבר ה'.

דוגמא לדבר

עוד עמדו המפרשים לבאר מפני מה הביאו חז"ל ראיות דווקא מאדם הראשון ואברהם אבינו, הלא מצינו עוד דוגמאות לזה. ואמנם שאלה זו אפשר לתרץ בפשיטות, שהעדיפו חז"ל להביא מן הראשונים שעמדו בענין זה, אדם הראשון אשר ממנו החל הכל, ואברהם אבינו שממנו החל עם ישראל להיבנות. ומכל מקום ביקשו המפרשים תוספת ביאור בזה.

וכך הקשה בספה"ק שפתי צדיק (פר' ראה אות יא) בשם בנו, מפני מה לא הביא המדרש את קורח, אשר שמע לקול אשתו ואיבד את חייו בעצתה, ויירד עם כל אשר לו חיים שאולה.

ותירץ שם, כי אין המדרש עוסק אלא באלו שנאמר בהם בפירוש כי שמעו לקול נשותיהם, ואילו הם אדם הראשון ואברהם אבינו, אשר בזה נאמר 'כי שמעת בקול אשתך', ולזה נאמר 'שמע בקולה'.

ועוד תירץ, כי הלשון 'מפסיד' משמעותה שגורם הפסד הן לעצמו והן לדורות הבאים אחריו, כאדם הראשון אשר מחמתו נקנסה מיתה לכל באי עולם. עוד הביא בשפתי צדיק שם שאלה אחרת שנשאלה

לה"ק"מקום שבעלי תשובה עומדין - צדיקים גמורים אינם עומדין", כי כבר טעמו את טעם החטא ויודעים אותו, ועם כל זה מתגברים ואינם חוטאים.

והנה, הרי אדם וחווה נענשו מאוד על חטאם, ונקנסה מיתה עליהם ועל כל זרעם אחריהם. וזה עצמו מוכיח שלא כטענת הנחש, אלא שהחטא עצמו הוא המעניש, ואכילת עץ הדעת הביאה מיתה לעולם, כי הכנים אדם הראשון את הרע לתוכו, ונעשה תערוכת טוב ורע יחד בכל עיני החיים.

עבירה לשמה

מעתה יש לבאר, כי דבר זה ביקשו חז"ל במדרש ללמד ממשל העבד והשפחה. שהרי העבד היה סבור שעושה את רצון המלך, וכך גם אדם הראשון לשם שמים נתכוון, כי אם אין נזק נגרם מעצם אכילת הפרי, מוטב לו להיות מבעלי התשובה, אחר שיפקחו עיניו ויראה כי נחמד העץ להשכיל ופריו מתוק לעינים. אך באמת לבסוף נפקחו עיני שניהם, אך שלא כדברי הנחש, אלא ראו כי ערומים הם ממצוה אחת שנצטוו עליה ולא קיימוה.

גם במשל, נתכוון העבד לטובת המלך כביכול, למען ייטב בעיניו התבשיל הערוך לפניו. וכך גם בנמשל ביקשו אדם וחווה לעבוד את ה' במדרגה עליונה יותר, כי הבינו שלא הפרי הוא הגורם למיתה, אם כן מוטב שיטעמו ממנו וידעו את רצון ה' להיזהר שלא לאכול ממנו.

ובאו חז"ל להדגיש בפנינו, שחלילה לא חטאו אדם וחווה מתוך כוונת מרד, אלא לשם שמים נתכוונו. אך עם כל זאת, לא היה די בכוונה הטובה כדי למנוע את העונש; כי מי שאינו שומע אל דברי ה', אינו נענש רק על עצם מה שעבר על רצונו יתברך, אלא בגדר 'תיסרוך רעתך', כי מן החטא נברא משחית מחבל המזיק לאדם ולעולם.

אלו הם דברי המדרש, שנענש אדם הראשון בעטיה של חווה, כמו שנענש העבד על ששמע לקול השפחה. ומסקנת הדברים, לענין הדין והמשפט אשר כל באי עולם עוברים לפניו יתברך ביום ראש השנה כבני מרון. צריך כל אדם לשוב בתשובה ולהישמר מן החטא מכאן ואילך; ועיקר התשובה אינה רק לענין המרד במה שעבר על רצון ה' ומצוותיו, אלא גם בדברים שבשגגה ובלא יודעין, כי גם בהם הרבה במעשיו את הרע בעולם והכניס את הרע לתוך גופו. אלו הם דברי ה'מצח אהרן'.

ספר 'עמוד העבודה'

על דברים נפלאים אלו, נוכל להוסיף דבר נפלא ועמוק מאוד מן הספה"ק 'עמוד העבודה', שחיבר הרה"ק רבי ברוך מקוסוב זצ"ל. אשר חי בזמן רבינו הבעל שם טוב הקדוש זיע"א. רבים מיסודות העבודה הפנימית מובאים כבר בזה הספר, ורבים התייחסו אליו כאחד מספרי החסידות, אף כי לא היה מבני היכלא קדישא של רבינו הבעל שם טוב, אלא רק חי בתקופתו. ואף אנו זכינו להדפיס ספר זה מהודר ומבואר.

בדבריו מאריך רבינו להוכיח ולברר כי עיקר כוחו של אדם - במחשבתו הוא מצוי, במוחו ולא בגופו.

נקודת הבחירה - ברצון

דברים אלו מזכירים את יסוד הגדול של הרה"ק השפת אמת זיע"א (בכמה מקומות, וכאן נביא בנוסח שכתב במכתב, הובא בשפת אמת לקוטים לחודש אלול). כי באמת אין אדם נוקף אצבעו מלמטה אם אין מכריזים עליו מלמעלה, ולא יוכל האדם לפעול מאומה אלמלא יקבל מאת ה' יתברך את הכח לעשות חיל, ובאמת הוא פלא גדול, איך יוכל האדם ליטול את החיות שנתן לו הקדוש ברוך הוא בידי ובשאר אבריו ולעשות בהם כנגד רצונו יתברך, אלא שזהו כח הבחירה שהשאיר הקדוש ברוך הוא לאדם. אך אין הבחירה כפי שהאדם סבור שבחור הוא לעשות כך, כי באמת המעשה נעשה על ידי ה' יתברך, רק הבחירה היא בכח נקודת הרצון, ואילו הפעולה שלאחריה שוב אינה תלויה ברצונו של האדם כלל. אם כן, הכל נמצא ותלוי ברצון.

תורה ליתן חמש טוטפות בתפילין, וחמישה מינים בלולב. והטעם, כי מצוות התורה כרפואות הן, ורופא המצווה לחולה ליקח רפואה בשיעור מסויים, ודאי אין להוסיף על השיעור ולא לגרוע ממנו, כי ריבוי בשיעור התרופה יוכל להזיק לעיתים אף יותר מן המחלה עצמה. וכך גם במעשה המצוות, עליהן אין להוסיף ומהן אין לגרוע, כי תכליתן לתקן את העולם כשיעור זה בדיוק.

כן יש לבאר את מה שאסרה תורה באופנים מסויימים לעבור על לא תעשה גם כשעל ידי זה יקיים מצות עשה, וכגון כהן טמא שאסור לו להקריב את הפסח. ואם העיקר הוא בעבירה על רצון ה', הרי כאן הוא עושה כן כדי לקיים את רצון ה', ומה רע יש בדבר. ולכאורה למה הדבר דומה, לאיש מלחמה הרואה את אחד מאויבי המלך קם עליו להורגו, וכי יהסס לרגע אחד שמא יש כאן איסור רציחה, הלא ודאי כך הוא רצון המלך שיצילו מיד אויביו. אך מאחר שנבאר כי בעבירה יש קלקול, אמרה תורה כי אין הצד שווה בנזק המלך. ומה שבמקומות אחרים עשה דוחה לא תעשה, זהו משום שבה אמה תורה כי התועלת שבמעשה זה גוברת על הפגם שישנו במעשה העבירה שעושה על ידו.

עשו סיני לתורה

ומאחר והעונש הוא טבעי ובא מחמת החטא עצמו, שוב אין מקום לדברי המתפלספים ובאים ומערערים על הסייגים והגדרים שקבעו חז"ל ולאחריהם רבותינו הראשונים והאחרונים. כי אם העיקר הוא במה שלא לעבור את רצון ה', באמת ישנו פתח לטעון שאדם

**ובפרט בימים הללו, אשר מרשיעי ברית
ששכחו את צור מחצבתם ונאחזו בחוקות
הגויים מבקשים להניח ידיהם על בחורי
ישראל ועוסקי התורה, ולקחתם לתפיסה
ושאר מרעין ביטין. אך באמת ראוי להם
ליראה ה' לכל יצרצו מפניהם כלל**

הסבור כי לא יבוא לכלל איסור אינו נחשב כעובר על רצונו יתברך. ואדרבה, יוכל לטעון כי מאחר וניתנה לו זכות הבחירה, מוטב לו להביא עצמו לידי נסיון, כדי שיקבל שכר כאשר יתגבר עליו. אולם מאחר והעבירה עצמה חמורה היא, אם כן ראוי לו לאדם לעשות כל טעדיק כדי שלא יכשל אפילו בטעות, וכמי שהזהירו הרופא ממאכלים המזיקים לו, שמשתדל שלא לעמוד במחיצתם אלא להרחיק אותם מעליו כדי שלא יבוא להינזק מהם.

בעטיו של נחש

בדומה לזה מבאר רבינו את הויכוח שהיה בין הנחש לחוה בחטא עץ הדעת. סברתה הפשוטה של חוה היתה כי עצם אכילת הפרי היא הגורמת למוות, וכפי שנאמר לו לאדם הראשון (בראשית ב' ז') "כי ביום אֶכְלֶךָ מָוֶת תָּמוּת", משמע שהפרי עצמו הוא גורם המוות.

משום כך עמדה חוה והוסיפה גדר וסייג, ואמרה כי "מִפְּרִי הָעֵץ אֶשָּׂר בְּתוֹךְ הַגֶּן אֹמַר אֶלְקִים לֹא תֵאָכְלוּ מִמֶּנּוּ וְלֹא תִגָּעוּ בוֹ" (שם ג' א).

כאשר שמע הנחש את דבריה והבין את שורש סברתה, ביקש להפוך קערה על פיה, ואמר לה (שם פסוק ד') "לֹא מוֹת תָּמוּתוֹן", כלומר, אין החטא בא בתוצאה טבעית מן האכילה, ואין הפרי מסוכן לאוכליו, אלא אדרבה, הפרי יפה אף נעים, ותאוה הוא לעינים. והוסיף וכיחש לה, כי לא מחמת שהפרי מזיק אסרו הקדוש ברוך הוא עליהם, אלא כדי שישמעו לקול רצונו ומצוותו. אם כן, טוב להם שאכלו מן הפרי פעם אחת ויראו עד כמה טוב ומתוק הוא, ולאחר מכן יישמרו מלאכול אף על פי כן, ובזה יזכו לריבוי שכר, כי לפום צערא אגרא. ועל דרך מה שאמרו חז"ל (ברכות

מאיתו, מפני מה נקרא אברהם אבינו 'שומע לקול אשתו ונשכר', והלא רק לאחר שנצטווה על הדבר מפי ה' שמע לקול שרה, אם כן לא לקולה שמע, כי אם לקול דברי ה' המצווהו על הדבר. ותיירץ, כי אמנם נשתכר אברהם אבינו על ששמע אל דבר ה', אך מכל מקום בפסוק נאמר 'שמע לקולה', משמע שלדברי אשתו נצטוו לשמוע, ומכאן זה בא על שכרו.

על כל פנים, ישנן כמה קושיות על דברי המדרש, אלו ועוד אחרות.

ובאמת במקומות אחרים במדרשים אכן נטלו חז"ל דוגמא מאחרים, וכגון מיתרו ומיזאש (ראה מדרש תנחומא יתרו ב). אך אנו מבקשים לבאר את דברי חז"ל כאן, אשר השוו בין אדם הראשון לאברהם אבינו.

משלם רע לעוברי רצון

כדי לפתוח פתח להאי פרשתא, נפתח במהלך נפלא שכתב בספר 'מצח אהרן' הנזכר. וממנו נבוא אל המכוון, לבאר וללמוד נקודה הנוגעת למעשה לפי דרך העבודה.

את דבריו שם פותח רבינו ומביא מחלוקת ראשונים מפורסמת וידועה, העוסקת בכל ענין השכר והעונש בעולם, ושורשיה כבר בדברי הרמב"ם והרמב"ן.

הנה, ציווה הכורא יתברך בתורתו על הדברים אשר יעשה אותם האדם וחי בהם, והזהירו מן הדברים האסורים. ואם חלילה עובר אדם על מצות ה', ענוש יענש, ועונשו, לא רק על עצם הדבר שפעל פעולה אסורה שיש בה מן הגנאי, אלא גם אלמלא כן, עצם מה שעבר על מה שציווהו ה' ראוי הוא לעונש, מלבד הקלקול שנגרם ממעשיו.

וכגון, אדם אשר חילל את השבת בעדים והתראה, נאמר בתורה כי מצווים בית דין להוציאו לבית הסקילה ולהורגו. וכי הריגתו תוצאת מעשה חילול השבת היא, אין הכרח לזה, אלא כיון שעבר על דבר ה'. כך פירש הרמב"ם.

תיסרוך רעתך

אולם בדברי הרמב"ן מבואר כי דרך אחרת לו בזה, והחטא עצמו הוא סיבת העונש.

וכאן הוא המקום להזכיר כי יסוד זה נזכר גם בפירושו של רבינו האור החיים הקדוש לאורך כל התורה כולה (ראה בראשית ו' יא וכהנה רבות), ויסודו מן הפסוק (ויימי ב' יט) "תִּסְרֹךְ רַעְתְּךָ וּמִשְׁבוֹתֶיךָ תִּזְכָּךְ". ויסוד דבריו, שהאדם החוטא הוא עצמו המכין לעצמו את העונש, והרעה עצמה - היא המייסרת אותו.

דוגמא ידועה לדבר, היא במאכלות אסורות, אשר עליהן אמרו חז"ל (יומא לט.) כי אכילתן מטמטמת את הלב, והדם הנוצר מהן מזוהם הוא. וכך הוא הדבר בכל מעשה עבירה, כי העובר על מצות לא תעשה הרי הוא כמי שמכניס רעל לתוך גופו, ומזה מתייסר ונענש.

לעושה בשגגה

בזה מתבאר הטעם מפני מה גם העובר בשוגג צריך מחילה וכפרה, ועליו לתקן את חטאו. כיון שגם אם עשה כן בלא יודעין, סוף סוף הרי הכניס לגופו את המשיחת הנוצר מאותו איסור, והוריד חלק רע לעולם. כי כל אדם העושה מעשה טוב, משפיע בזה טובה לכל העולם כולו, כמאמרם ז"ל (מכות כג.) "ר' חנניא בן עקשיא אומר, רצה הקדוש ברוך הוא לזכות את ישראל לפיכך הרבה להם תורה ומצות". ותתפרש תיבת 'לזכות' מלשון זיכור, כי כדי לעשות את ישראל טובים ומזוכים ציוה להם הקדוש ברוך הוא לקיים את המצוות, ובזה תרד תשפיע טובה לעולם. ומאידך כאשר חוטאים יורד רע לעולם והעולם נעשה מזוהם.

כמה ראיות מביא ה'מצח אהרן' לשיטת הרמב"ן, ובהן מה שציווה תורה להביא קרבן על השגגה וכדלעיל, כי הנזק לנפש נגרם גם בלא כוונה. ואף אם אין נוצר מזיק גדול וקשה כממזיד, מכל מקום צריך הדבר תיקון. אולם אם עיקר החטא הוא במרידה ברצון ה', לכאורה לא שייך ענין זה בשוגג.

בואו חשבוני

בדומה לזה מתבאר איסור כל תוסף, שאסרה

התפסויות הגשמיות

אכן ב'עמוד העבודה' עמד על ענין המחשבה, אשר בה באה לידי ביטוי הנשמה העליונה. ואם מכון האדם את מחשבתו להידבק בעליונים ובמציאות ה', ויכל לבטל על ידי זה את כוחות הגוף הפשוטים.

והוסיף שם, כי באמת אדם המעמיק במחשבתו יוכל להגיע לידי ביטול כוחות הגוף, עד שיעמוד אדם לידו והוא לא ישמענו.

ואכן אף כי נשמע הדבר זר באוזנינו, אך בעינינו ראינו דוגמא לזה גם בדורינו, וכגון **הגאון רבי חיים קנייבסקי זצ"ל** אשר היה עוסק בתורה והיו יכולים לדבר סביבו ולא היה שת לב כלל, כי כל תשוקתו ורצונו היתה להבין את דברי התורה, וכל דבר אחר כמו זר נחשב בעיניו.

אכן אנשים כערקנו, אף בשעה שעוסקים בתורה באמת, אם ישמעו דבר מה מן הצד הרי זה מסיח את דעתו מן הלימוד, כיון שאין דברים כראוי בכח המחשבה.

ויותר מזה כותב בעל 'עמוד העבודה', כי אדם אשר זכה ללח המחשבה, אזי אפילו אם ידקרוהו בגופו או יניחו גחלת של אש על בשרו, אם יעשו כן בשעה שהוא דבק במחשבתו בעליונים - לא ירגיש בדבר כלל, כי בשעה זו בטלים אצלו כל חושי הגשמיים.

כי חולת אהבה אני

בזה מבאר רבינו, כי זהו אחד הטעמים למה שמצינו כי רבים מן המוסרים נפשם על קידוש השם בכמה מיני מיתות משונות ויסורים נוראים, לא זעקו כלל מתוך יסורי המיתה, כיון שבשעה זו היתה מחשבתם דבוקה לגמרי ביחוד ה', ולא הרגישו כלל ביסורי הגוף. כגון שבעולם, אדם המרגיש כאב או צער בגופו, מסיח הדבר את דעתו מן המחשבה בדברים אחרים. אולם מי שמתאמץ להשקיע עצמו במחשבה זו, באמת לא ירגיש בכאב כלל.

זהו ענין 'חולת אֶהְבֶּה' שדיבר בו שלמה המלך עליו השלום (שיר השירים ב, ה). אין המדובר באהבה סתם, אלא אהבה שאינה מותירה מקום לכל הרגשה אחרת. וזהו המכוון האמיתי במצות (דברים ו) 'וְאֶהְבֶּתָּ אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ', שתהא אהבת ה' ממלאת את לב האדם לגמרי, עד שלא ישאר מקום בלבו לשום אהבה אחרת. והנה האדם הפשוט אינו יכול לקיים מצוה זו כראוי, כי לבו מלא באהבות רבות אחרות; ראשית כל אוהב הוא את עצמו, וממילא הוא אוהב כמה מיני מאכלים ושרא תענוגים המסבים לו הנאה. ואם הוא במדרגה גבוהה יותר, הרי הוא אוהב את בניו ובני ביתו. וכן יוכל לאהוב את ממונו, ושרא מיני דברים אשר יש להם שימויות אליו, וכן בגשמיות, ואפילו ברוחניות, אך עדיין אינם בכלל אהבת ה'.

אולם 'חולת אהבה' ענינו כאמור, אהבה כזו אשר לא שייך אהבה אחרת מלבדה. ואכן כך עשו צדיקי ישראל בכל הדורות; הן אלו אשר איבדו במלחמה האחרונה הנוראה את כל משפחתם ורכושם, הן אלו אשר אבותינו סיפרו לנו עליהם, והן הנזכרים בדברי חז"ל, אשר כאשר באו לכלל נסיון כזה ונתורו כאד מוצל מאש, ועם כל זאת נשארו נאמנים בליבם לה' יתברך. כי לא היה מקום פנוי בליבם לאהבות אחרות.

מיתת נשיקה

עוד מחבר רבינו ענין זה למה שמצינו בחז"ל שהפליאו בדבר מעלתה של 'מיתת נשיקה' (ראה בבא בתרא ד, א), שהיא אופן הסתלקות הצדיקים מן העולם. והענין בזה הוא שאינם מתים בידי מלאך המוות, אלא שבאים באהבתם לדביקות גדולה כל כך עד כלות הנפש, השבה ומתדבקת במקורה ועל ידי זה עולה כפורחת מן הגוף.

על בחינה זו מדבר **רבינו האור החיים הקדוש**, בדבריו המפורסמים בפרשת בראשית (בראשית ב א): "שאינו תשוקה בעולם עריבה וחביבה ונחמדת ונאהבת ונתאבת ומקוות לנבראים ובפרט לחלקי הרוחני המכיר ויודע בחינת אור האלקות, כהדבקות באורו יתברך, ואילו יספכו כל נפש חיונית המגעת להכיר קצת מנועם אורו יתברך תצא נפשם לחיות

בנועם ה'."

דביקות מעין זו אינה כפי מושגינו כלל, אך קיימת היא אצל גדולי הצדיקים.

זהו גם מה שאמרו בגמרא (ברכות א:א) על רבי עקיבא שבשעת פטירתו היה קורא את שמע ויצאה נשמתו באחד, מהו 'באחד', שהיה רצונו אחד ולא נותר בו שום רצון אחר, רק מה שאמר (שם) "מתי יבוא לידי ואקיימנו", אימתי יבוא הזמן שבו לא ישאר מאומה בליבי מלבד אהבת ה', ואז אוכל למסור את נפשי על קדושת שמו יתברך, כפי החיבור והדביקות שבמיתת נשיקה.

שמסור את נפשי על קדושת השם

עוד מוסיף בעל עמוד העבודה, כי אדם המחשב בגדולת ה', זוכה ומגיע לידי אהבת ה'. כי אדם העוסק בפנימיות העבודה וחושב כל העת על מציאות ה' ויחוד שמו יתברך, וכל מעשיו בעבודת ה' בתורה ובתפילה נעשים לשם שמים, שוב אינו צריך דבר מכל חפצי העולם, ואהבה כגון זו מביאה אותו לידי מסירות נפש, כי אין לו שום הרגשה בעניינים הגשמיים הטפלים.

איש אשר כזה, גם אם יענו את גופו בכל עיניו קשים ונוראים, לא ירגיש שום כאב, כי אין מחשבתו נתונה לזה כלל.

והביא בזה מעשה שהיה בימיו, מאיש יהודי קדוש אשר נפל קרבן לעלילת דם שפלה, והרגוהו הגויים בעינויים קשים, והוא לא שת ליבו לזה כלל, אלא היה מזמר לקדוש ברוך הוא שירות ותשבחות באהבה. וכאשר שאלוהו האם איננו מרגיש בכאב, נענה ואמר כי אינו מרגיש בזה כלל, כי מחשבתו חבוקה ודבוקה באהבת ה'. ורק באותו הרגע שבו השיב על שאלתם, נתעורר מעט מדביקות מחשבתו, ואז הרגיש ביסורים

מאחר והעבירה עצמה חמורה היא, אם כן ראי לו לאדם לעשות כל טעדיק כדי שלא יכשל אפילו בטעות, וכמי שהזהירו הרופא ממאכלים המזיקים לו, שמשתדל שלא לעמוד במחיצתם אלא להרחיק אותם מעליו כדי שלא יבוא להיזק מהם

הבאים עליו, ומיד שב למחשבת הדביקות בכל עוז.

ודאי איש אשר כזה, לא פרח נשמתו ממנו מחמת פעולת הגויים שהרגוהו, אלא מסירות נפשו בדביקות לה' היא שגרמה לנשמה שתידבק בעליונים, וזו היא מיתת נשיקה.

[וקבלה בידיו, כי אותו צדיק עליו כתב העמוד העבודה' את דבריו, היה הרה"ק **רבי משה מזבזיא הי"ד**, אביו של הרה"ק **רבי יוסף ספרוילר זיע"א** שהיה אביו של הרה"ק **רבי יצחק מזרחוביטש זיע"א**, אבי הרה"ק **רבי יחיאל מיכל מזלצטשוב זיע"א**, שהיה מבני חברי קדישא של **רבינו הבעל שם טוב הקדוש זיע"א**].

עלה בידיו יסוד ברור, כי המחשבה היא האדם. ולא זו בלבד, אלא שאדם שמחשבתו דבוקה במקור החיים, מתקן עצמו בזה מכל עניני העולם הזה. הרי כאן דברים ברורים ונפלאים למבין, ואף כי אין אנו קרובים אפילו לדרגה זו ואין אנו מבינים, מכל מקום מבינים אנו כי יש כאן מה להבין.

פיתוי הנחש

זהו החילוק בין השומע ומשתכר לשומע ומפסיד, אשר נתבאר בדברי חז"ל שחילוק בזה בין אדם הראשון לאברהם אבינו.

שכן לפי דברי המצח אהרן, עיקר פיתוי של הנחש לא היה לגרום לאדם וחווה לעבור על עצם ציווי ה', כי דבר זה לא יעלה על הדעת שהיה נכשל בו יציר כפיו של הקדוש ברוך הוא. אלא להיפך, בא הנחש

בטענה ערמומית, לפתותם כי דווקא על ידי מעשה החטא יתרוממו לדרגה רוחנית גבוהה יותר, וזאת על ידי טענתו כי העונש אינו פועל יוצא מן החטא, אלא מחמת העבירה על ציווי ה', וממילא אם יעשו כן כדי להגדיל את הנסיון, הרי אין זה עבירה על רצון ה' כי אם קיום רצון ה', ויצא הפסד העבירה הראשונה בשכר כל מה שירוויחו על כל הפעמים האחרות שיתגברו.

ולאור מושגי העבודה של בעל 'עמוד העבודה', נאמר כי הנחש הבטיחם שעל ידי החטא דווקא יבוא לידי דביקות עליונה יותר בקדוש ברוך הוא, ותהיה עבודתם במדרגה העליונה.

אך באמת עירב הנחש אמת עם שקר וטוב ברע, והשתמש במראהו הנאה של הפרי כי תאוה הוא לעינים, כדי להוכיח שאין הנזק טבעי, שהרי לא מסתבר כי דבר המזיק והורס את הגוף והנפש יהיה בעל מראה נאה ומתקבל. ומתוך כך גרם להם לחשוב כי אם ילכו במהלך זה, יהיו עובדי ה' על פי רצון ה'.

התהלך לפני והיה תמים

לעומת זאת, כל מהותו של אברהם אבינו היתה שלא לחשב בחיבתו של הפרי, אלא לעשות רצון ה' בדיוק. ודבר זה הוכיח במה שנכנס באהבה לתוך כבשן האש, ולא טען טענות כגון אלו, שאם יעבור פעם אחת על איסור עבודה זרה ויטעם את טעם החטא, תגדל מעלתו במה שיתגבר עליו מכאן ולהבא.

כי סוד כוחו של אברהם אבינו היה באהבת ה' היוקדת בקרבו, אהבה שאין לה תמורה ואין דבר שיוכל להשתוות לה.

שורש עשרה נסיונות

ענין זה סובב הולך כחוט השני בכל עשרת הנסיונות שנתנסה בהם אברהם אבינו, למן הנסיון הראשון באור כשדים ועד נסיון העקידה.

כבר בנסיון בכבשן האש, יכול היה אברהם אבינו לחשב חשבונות של עולם, ולזכור כי הוא זה אשר פרסם את מציאות ה' בכל העולם, ואם ישרף עתה בכבשן האש, מה יאבד האמונה, ומי יודיענה מעתה לבריות. ואם היה אומר כן, הרי היה עושה כל טעדיק שבעולם כדי לצאת מתחת ידי של נמרוד, או לכל הפחות לא היה משבר את פסילי אביו מלכתחילה, כדי שיוכל לילך למקומות אחרים ולהביא אליהם את דבר האמונה. אך אברהם אבינו לא ערך שום חשבונות, אלא הודיע נאמנה את האמת הנחרצת, כי יש מנהיג לבירה. וגם כאשר השליכוהו לכבשן האש לא הרגיש בדבר, כי היה דבק באלוקי באהבה, בבחינת מיתת נשיקה.

וכמו כן בנסיון האחרון, בעקידת יצחק, הלא הדברים מפליאים, וכבר האריכו בזה הר"ן **בדרשותיו** (הדרוש השישי) ועוד רבים, כי הרי מבני זה זכה להבטחה כי ממנו תעמוד אומת ישראל, והבטחה זו סותרת לכאורה את הציווי להעלות אותו לעולה. ובפרט, שאברהם אבינו היה עומד ומפרסם בכל העולם את דעת התורה הקדושה לאסור קרבות אדם, ואת גודל האיסור להקריב בנו ובתו למולך, וכאן נצטווה הוא בעצמו לילך כנגד שיטתו ולהעלות את בנו לעולם, ומה יאמרו הבריות.

אך גם כאן לא ייחס אברהם אבינו כל חשיבות לחשבונות אלו, רק דבק בה' בדביקות מוחלטת, כדברי עמוד העבודה. כי במקום זה אין מקום אלא לציות גמור הבא מתוך אהבה שלימה.

עונשו של אדם הראשון - בתוצאת חטאו

זהו החילוק הגדול בין אדם הראשון לאברהם אבינו.

אדם הראשון שמע לקול אשתו וחישב חשבונות, ובזה שמע והפסיד. כי לפי חשבונם לא היה העונש טבעי מן החטא, והפרי יפה תואר ותאוה לעינים, ועל ידי יוכלו לעבוד את ה' על הצד היותר טוב. אך באמת היה העונש טבעי, 'כי ביום אכלך ממנו מות תמות', והכניסו לתוכם את חלק הרע, ונעשה הגוף מגושם. ומעתה אם יחטאו, אפילו אם ישובו בתשובה, הרי כבר נפקחו עיני שניהם, וכדי לקבל את השכר אינם

שפיהם מדבר מה שלא ראו בעיניהם.

ולא תתור

ודבר זה חידדו לנו חז"ל בדבריהם במדרש, שהיה אדם הראשון שומע ומפסיד, ומה טעם, משום שהשתמש בכח הראייה שלא לטובה. וכמו שנאמר (בראשית ג ט) "ותרא האשה כי טוב העץ למאכל וכי תאנה הוא לעינים", ויש לתמוה, וכי העינים הן המכירות בטעמו של הפרי. אלא, עין רואה ולב חומד, מה שרואה אדם בעיניו הרי הוא חושק בו ומבקש לאכול. וכן נאמר לאחר החטא (שם פסוק יז) "ותפקחנה עיני שניהם", שהרי הנחש אמר להם (פסוק ה) "כי ביום אכלכם ממנו ונפקחו עיניכם", שיראו מה שלא ראו קודם לכן, אך עתה הכירו שלא זו בלבד שלא נתעלה כח ראייתם, אלא שראו בעצמם גנאי ופחיתות, והוצרכו לבקש להם כיסוי לבשרם, דבר שלא הוצרכו לו קודם לכן.

הנה מבואר, כי כל עיקרו של הפיתוי החל בראיית העינים, ובדבר זה נכשלו לבסוף.

לעומת זאת, ההפך הגמור מזה היה אברהם אבינו. לעבודת ה' השתמש בכח הפה, תחילה במה שהאכיל והשקה את אורחיו, ולבסוף שדרש מהם לברך על מזונם (ראה סוטה י:). [כאחות אדם שסיפרנו עליו למעלה, שבזכות ברכת המזון בכוונה ניצל מאימי המלחמה הנוראה].

תאווה לעינים

והנה בדבר ראייתו של חוה כתב בעל הטורים: "לעינים. ד' במסורת. [ב' בפתח וב' בקמץ]. הכא 'וכי תאווה הוא לעינים'. ואידך (שמואל א' טז ט) כי האדם יראה לעינים. 'ומתוק האור וטוב לעינים' (קהל יא ט). 'וכעש לעינים' (משלי י כו). האדם יראה לעינים, על כן לפי ראותו מתוק האור וטוב לעינים, אבל אחריתו היה כעש לעינים, שגרמה מיתה לכל".

כלומר, האדם סבור כי מה שרואה מתוק הוא לעינים, ובאמת סופו להיות כעש לעינים.

עיני השכל

עוד יתבאר בזה מאמר חז"ל (סנהדרין ה) "אין לו לדיין אלא מה שענינו רואות". ותמוה, וכי עלה על דעתנו שיש לו לדיין מה שאין ענינו רואות. אלא, 'עין' זו האמורה כאן, עין השכל היא, כלשון הכתוב (במדבר טו כד) "עֵינֶי הָעֶזְרָה". כי דין שזכה, רואה בעיני שכלו את המציאות האמיתית, ועליו אמרו חז"ל (שבת י: כ"ג) "כל דין שדן דין אמת לאמיתו אפילו שעה אחת - מעלה עליו הכתוב כאילו נעשה שותף להקדוש ברוך הוא במעשה בראשית". וגם הדיין הנכשל בתפקידו נקרא פסולו על שם עיניו (שמות כג ח), "כי השחיד יעור פקחים", ואין הכוונה דווקא לעינים הגשמיות, אלא לעינים הרוחניות - עיני השכל.

אכן, העינים הגשמיות אינן אלא משל אל העינים האמיתיות - עיני הרוח. ועיקר תכלית העינים, הוא לבאר את דברי התורה. וכגון, לומדי מסכתות עירובין ואהלות, מכירים כי פעמים על ידי ציור אחד יבינו מה שלא הצליחו לבאר בדברים הרבה. וכן בצורת הבית שבספרי מלכים ויחזקאל ובמסכת מידות, אינה דומה שמיעה לראייה. והטעם, כי עצם ראיית הדבר היא חכמה.

ולעומת זה עשה אלקים, כי גם פגם העינים פוגם את כל צורת האדם, ועל ידי זה מתקלקל מאור הראייה ולא יוכל אדם להשיג טעמי תורה חלילה.

על זה אמר הכתוב (קהל ב ט) "הִקְחֶם עֵינָיו בְּרָאוֹ", כי ראיית העינים היא הכלי הראשון להשגת האמת.

אם כן, התבוננות מעמיקה אינה סתירה לראייה, אלא אדרבה, הרחבת מראה העינים היא, ועל ידה מבאר האדם לעצמו את אשר ראה, שלא יפרש את הדברים שלא כראוי, ולא ישגה בעדות שקר.

זהו התיקון אשר לו אנו מצפים ומייחלים זה רבות בשנים, ומקווים אנו שנזכה לראותו במהרה, ותחזינה עינינו בשובך לציון ברחמים במהרה בימינו אמן.

כל חפציו לא ישוו בדבר אחד מדבריה של תורה. וכגון קהלת בן דוד שהיה מלך בירושלים, וכל אשר שאלו עיניו לא מנע מהן, הוא שיכל לבוא ולומר כי הכל הבל.

אמנם, גם איש אשר כזה, כאשר יבוא ויטען כי יפה שעה אחת של קורת רוח בעולם הבא יותר מכל חיי העולם הזה, עדיין לא יתקבלו דבריו על הלב. כי יבואו ויאמרו לו, כי אם אמנם בחיי העולם הזה מבין הוא, אך מי העלהו לשמים והראהו את חיי העולם הבא, ומנין לו לדעת מהותם וטבעם עד כי יוכל לספר על מעלתם.

אמנם, כאשר בא משה רבינו ואומר כן, הרי זה דבר נאה ומתקבל. כי לענין חיי העולם הזה, הרי לא חסר דבר, שהיה מלך עשיר וגביר, והשיג את כל טוב העולם הזה. וגם את חיי העולם הבא ידע וראה בעיניו, כי עלה בחייו למרום לשבות שבי, ולמד תורה מפי הגבורה.

על כן לו נאה לבוא ולומר, 'ראה אנכי נותן לפניכם היום ברכה וקללה'. הוא אשר ראה הכל בראייה חושית והשיג הכל בעיניו - הוא שיכול לבוא ולדבר על אשר ראה בעיניו, שלא מפי השמועה בעלמא.

ועל זה אמר משה רבינו, כי תבוא הברכה רק כאשר תשמעון למצוות ה', כי תענוגי העולם הזה החומרי חשובים כאין וכאפס לעומת התענוגים הרוחניים שבעולם הבא, והיא הברכה האמיתית. זהו פירושו הראשון של רבינו האור החיים הקדוש.

אדם המחשב בנדולת ה', זוכה ומגיע ליד אהבת ה'. כי אדם העוסק בפנימיות העבודה וחושב כל העת על מציאות ה' ויחוד שמו יתברך, וכל מעשיו בעבודת ה' בתורה ובתפילה נעשים לשם שמים, שוב אינו צריך דבר מכל חפצי העולם

מדיללה נפח

בפירושו השני דורש רבינו את לשון הכתוב כך: 'ראה - אנכי, כלומר, כל אחד מישראל יכול הוא שיהיה צדיק כמשה רבינו (ראה רמב"ם הלכות תשובה פרק ה הלכה ב). אך נכתב הדבר בלשון יחיד, כי באמת אין זוכים לכך אלא יחיד סגולה מישראל, אשר הבינם מדעם לעזוב את כל הקנינים המדומים והחשובות הרבים, ולעסוק בתורה ובמצוות כל הימים.

עוד מפרש רבינו בדרך רמז, כי כל בני התורה יש בהם ניצוץ מנשמת משה רבינו ע"ה, ואין צריך לומר כי בני הדור ההוא אשר שמעו בעצמם ממנו ודאי זכו לניצוץ זה. לכן אמר משה 'ראה אנכי', כי בכל הדורות עומד הוא ומדבר לכל אחד ואחד מישראל כמי שמדבר אל עצמו, כי אל חלקו אשר בהם עמד ודיבר. עוד פירש רבינו בדרך רמז, כי בא הכתוב להזכיר את מעמד הר סיני, שבו אמר ה' לישראל 'אנכי ה' אלקיך', וזה רמז להם משה רבינו, כי אותו שאמר 'אנכי' הוא הנותן לפניכם ברכה וקללה.

אלו הם פירושי רבינו האור החיים הקדוש בכמה פנים לתורה.

וראה בעיניך

בזה נשיג קצת מה שנתן לו הקדוש ברוך הוא למשה רבינו כאשר מנעו מלהכנס לארץ ישראל, ובכל זאת זיכהו לראות את הארץ בעיניו, כמו שנאמר בפרשת ואתחנן (דברים ג כז) "עֲלָה רֹאשׁ הַפְּסָגָה וְשֵׂא עֵינֶיךָ יְמָה וצִפְנָה וְתִמְנָה וּמִזְרְחָהּ וְרָאָה בְּעֵינֶיךָ כִּי לֹא תַעֲבֹר אֶת הַיַּרְדֵּן הַזֶּה".

אם כן כאשר בא משה ללמד לבני ישראל, אמר להם 'ראה אנכי', כפי שראה הוא בעצמו, ועל פי זה מסר את התורה לישראל, שלא יהא חלילה בגדר אלו

יכולים להישאר בעולם הזה, אלא צריכה הנשמה לעלות לשמים ולהיפרד מן הגוף. וכפי שהגדיר רבינו האור החיים הקדוש (בראשית ב ט) כי קודם החטא היה האדם רואה את תוצאות פעולת מעשיו מיד כשעשה מצוה, ורואה את דבריו עושים פירות, אך עתה לאחר שחטא הושלל ממנו ראות הדבר.

משום כך, גם אם נכון החשבון כשלעצמו - אין לו רגליים ולא יוכל להתקיים. כי הפרי האסור שאכל האדם, הביאו לידי כך ששוב אינו יכול לעמוד בגן עדן. וממילא, כיון שראוי האדם לקבל שכר נצח, שאינו בדומה כלל לתענוגות העולם הזה, כי יפה שעה אחת של קורת רוח בעולם הבא מכל חיי העולם הזה (אבות פרק ד משנה יז) - ממילא מוכרחת הנשמה להיפרד מן הגוף. אם כן, המיתה שנקנסה על האדם - תוצאה ישירה היא מן החטא.

ביטול הרצון

לעומת זאת, אברהם אבינו - אבי האומה הישראלית, לא ערך חשבונות מעודו, אלא נקט בדרך 'אין אדם שומע לי ומפסיד'. ומידה זו ניכרה בו גם במה שמביא המדרש עליו, ששילח את הגר וישמעאל בעצת שרה אשתו. אמרה לו שרה כי ישמעאל הוא מחלק הקליפה, ויש להרחיקו חוצה. אך בעיני אברהם היה הדבר קשה מאוד, כי בנו היה. והלא מי הביאו לידי כך שישא את הגר לאשה - הרי מחמת עצת שרה עשה כן, שאמרה לו 'בא נא אל שפחתי', אולי אבנה ממנה. ואילו עתה מבקשת שרה ממנו לשלחה.

אכן אמר לו הקדוש ברוך הוא, 'כל אשר תאמר אליך שרה שמע בקולה' - לקול רוח הקדוש והנבואה שבה. כי אם לא יבדל מישמעאל וגורותיו, לא יוכל לזכות לדיקות ולאהבה השלימה. והטעם, 'כי ניצחק יקרא לך זרע'. אם כן, כל מה שיותר אברהם על ישמעאל, היה משום שייחד את כל ההבטחות שנאמרו לו - רק ליצחק.

אך הנה, שוב נגלה אליו הקדוש ברוך הוא וצויה עליו להעלות את יצחק בנו לעולה. 'בנך יחידך אשר אהבת', אותו יצחק אשר בו נתלו כל תקוותיו של אברהם אבינו בבנין כלל ישראל, ולמענו ויתר על ישמעאל בנו - אותו יעלה על המזבח ויפרד מן האהבה הגדולה אשר אהב אותו, כדי ליתנה לקדוש ברוך הוא, ולהישאר שווה נפש.

וישכם אברהם בבוקר, לא נתעצל כלל בדבר, אלא הלך בשמחה ובזריזות יתרה.

זוהי גדולתו של אברהם אבינו, והיא התלתו ותפארתו.

ראה אנכי

על דרך זו, נוכל לבאר את הפסוק הפותח את פרשתנו, בו אומר משה רבינו (דברים יא כז) "רְאֵה אֲנִי נָתַן לְפָנֶיךָ הַיּוֹם בְּרִכָּה וּקְלָלָה".

וכבר עמד רבינו האור החיים הקדוש כאן לבאר מהו לשון 'ראה', היה לו לומר 'שמע'. ועוד יש להבין מהו 'אנכי', הלא כל שאר הפרשה בלשון רבים נאמרה.

ומפרש רבינו כמה פירושים בדרך פשט ורמז, אשר אם ניתן לב נראה כי כולם שייכים הם לענין שבו אנו עוסקים.

דברים כהווייתן

תחילה כותב רבינו, כי המדבר כאן הוא משה רבינו, והוא האומר 'ראה אנכי'. והמכוון בזה הוא כך. כי הנה, אם יבוא אדם מן העולם ויאמר כי העולם הזה כולו הבל, בוז יבזו לו, כי יאמרו לו בני אדם שמעולם לא טעם טעם תענוגי העולם הזה ותחמודותיו לא ראה, על כן מדבר הוא כפי שמדבר. וכי ישב בכל אותם הבתים הנאים והמפוארים שבעולם, וכי אכל מכל המאכלים המשובחים שיש בו, וכי צבר כסף וזהב ותכשיטי מלכים לאין מספר. וכן שאר מיני תפנוקים, אשר אי אפשר לפורטם כי רבים הם.

מיהו זה ואיזה הוא שיכול לומר כן - רק מי שראה הכל בעיניו ובדק את הכל בעצמו, הוא שיכול לומר כי